

ՍԵՂԱ ԴԵՎԵՋՅԱՆԻ ՆԵՐԴՐՈՒՄԸ ՀԱՅ ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Սեղա Դեվեջյանը Լոռի Բերդում, 1992 թ.

Հումանիտար գիտությունների զարգացման հիմնական նախադրյալը եղել և մնում է նվիրումը: Իսկ այնպիսի ոլորտի համար, ինչպիսին հնագիտությունն է, նվիրումն ուղղակի միակ շարժիչ ուժն է, որը, միախառնվելով յուրահատուկ ռոմանտիզմին, այդ մասնագիտությունը դարձնում է կենսակերպ: Նյութապաշտությամբ բնորոշվող մեր դարաշրջանում այսպիսի կենսակերպով ապրելը հեշտ բան չէ: Ավելին, այն հատկապես դժվար է կնոջ համար, որը, բացի գիտական նվիրումից, նաև մայր է և ունի իր գոյության «երկրորդ դաշտը»՝ ընտանիքը: Իսկ ում հաջողվում է այդ երկու դաշտերը համատեղել՝ դասվում է մեծերի շարքին: Այս խոսքերով կարելի է բնորոշել վաստակաշատ հնագետ Սեղա Դեվեջյանին, որի 85-ամյա հոբելյանը լրացավ այս տարի:

Պատմական գիտությունների թեկնածու Սեղա Հրանտի Դեվեջյանը ծնվել է 1936 թ. փետրվարի 9-ին Սիրիայի Հալեպ քաղաքում, Հրանտ Դեվեջյանի ընտանիքում: Վերջինս հայտնի հասարակական և մշակութային գործիչ էր՝ Լիբանանի «Առավոտ» օրաթերթի խմբագիրը, Սիրիայի և Լիբանանի ներգաղթի կոմիտեի նախագահը (1945-1947 թթ.): Ս. Դեվեջյանը դպրոցական տարիները անցկացրել է նախ Բեյրութում, ապա 1947 թ.՝ Խորհրդային Հա-

յաստան տեղափոխվելուց հետո, սովորել է Երևանի Ստեփան Շահումյանի անվան թիվ 1 դպրոցում:

Բարձրագույն կրթությունը ստացել է Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետում 1954-1959 թթ.:

1959-1961 թթ. աշխատել է Հայաստանի պատմության թանգարանում, իսկ 1962 թ. ի վեր աշխատում է ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտում, մասնավորապես վաղ հնագիտության բաժնում՝ որպես ավագ գիտաշխատող:

Թեկնածուական ատենախոսությունը՝ «Տաշիր-Ձորագետը բրոնզի և վաղ երկաթի դարաշրջաններում» թեմայով, պաշտպանել է 1977 թ. ապրիլի 7-ին՝ հայտնի հնագետ Հարություն Մարտիրոսյանի ղեկավարությամբ:

Իր երկարատև մասնագիտական կյանքի ընթացքում Սեդա Դեվեջյանը մասնակցել կամ ղեկավարել է հնագիտական բազմաթիվ պեղումներ Լճաշենում (1958-1960 թթ.), Արգիշտիխիսիլիում (1964-1982 թթ.), Նորաբացում (1979 թ.), Ստեփանավանում (Չեշմանիս, 1980 թ.), Երևանի Շահումյան թաղամասում (1985 թ.), Կուրթանում (2006 թ.), Թեղուտում (2009-2015 թթ.) և այլուր: Սակայն Ս. Դեվեջյանի անվան հետ առաջին հերթին կապվում են Լոռի Բերդի պեղումները (1969-2018 թթ.), որը ոչ միայն հնագույն Հայաստանի, այլև Կովկասի և Առաջավոր Ասիայի կարևոր հուշարձաններից է: Նրա ղեկավարությամբ այստեղ պեղվել են 110-ից ավելի դամբարաններ, ինչպես նաև միջինբրոնզեդարյան բնակավայրը: Դամբարաններից շատերը աչքի են ընկնում իրենց խոշոր չափերով, ճարտարապետական հորինվածքներով և չափազանց հարուստ նյութով: Լոռի Բերդի պեղումները ցույց տվեցին, որ Հայկական լեռնաշխարհի հյուսիսարևելյան կողմերում՝ Լոռվա չնաշխարհիկ բնության մեջ, հազարամյակներ առաջ, բնակություն է հաստատել մշակութային հարուստ ավանդույթներ ունեցող մի ժողովուրդ, որը երկու հազարամյակի ընթացքում աշխատել, արարել, ծեռք է բերել մեծ հարստություն, հարաբերություններ է ունեցել մոտակա և հեռավոր երկրների հետ, գուցե նաև գերիշխանություն՝ ռազմական և քաղաքական ասպարեզում: Լոռի Բերդի պեղումների շնորհիվ բացվել է հնագիտական մշակութային հինգ դարաշրջան՝ միջին և ուշ բրոնզ, վաղ երկաթ, ուրարտական և հետուրարտական (Ք.ա. մոտ III հազ. վերջ - I հազ. կես), յուրաքանչյուրին բնորոշ ուրույն կացութաձևով: Հնագետի արդյունավետ աշխատանքի շնորհիվ Լոռի Բերդի դամբարանային համալիրներն ու բոլոր շրջափուլերից հայտնաբերված եզակի ցուցանմուշները հայտնի դարձան ամբողջ աշխարհին:

Բազմամյա պեղումները ցույց տվեցին, որ Հայաստանը և մասնավորապես Լոռու ենթագոտին մեծապես սերտաճած են եղել հին Առաջավոր

Ասիայի և Լևանտի մշակութային և առևտրափոխանակային հարաբերություններում: Պարզելու համար այս առնչությունները՝ Ս. Դեվեջյանն իր կյանքի ընթացքում ճանապարհորդել է բազմաթիվ երկրներում և աշխատել այնպիսի թանգարանների հավաքածուներում, ինչպիսին է Լուվրը:

Տասնամյակների բեղմնավոր ուսումնասիրություններն ամփոփված են հեղինակի չորս մենագրություններում և մոտ 50 գիտական հոդվածներում ու հիմնադրույթներում, որոնցից առաջինը, ի դեպ, տպագրվել է «Լրաբեր հասարակական գիտությունների» հանդեսի էջերում: Այդ աշխատանքները վերաբերում են բրոնզ-երկաթեդարյան Հայաստանի, մասնավորապես՝ Տաշիր Ձորագետի և Նրա տարածքում գտնվող Լոռի Բերդ հուշարձանի պեղումներից հայտնաբերված հնագիտական նյութի վերլուծությանը:

Ընդ որում, դրանցում ներկայացվում են ոչ միայն պեղումների ընդհանուր արդյունքները, այլ նաև տարբեր խնդիրներին առնչվող հարցեր, որոնց թվում կառանձնացնեինք մետաղագործությունը և ոսկերչությունը, կնիքագործությունը, մշակութային և առևտրատնտեսական փոխառնչությունները, պաշտամունքը, արվեստը, թաղման ծեսը և այլն:

Հարկ ենք համարում նաև նշել, որ, բացի հնագիտական գործունեությունից, Ս. Դեվեջյանը խմբագրել և վերահրատարակել է իր հորեղբոր՝ գրող, մանկավարժ, հայտնի հասարակական-քաղաքական գործիչ Հովհաննես Դեվեջյանի 1970 թ. Բուենոս Այրեսում լույս տեսած ինքնակենսագրական գիրքը (Արմէն Սեւան, «Բանտարկեալի մը յուշերը. տառապանքի տարիներ Գարեգին Նժդեհի հետ», 2008 թ.): Լինելով Գարեգին Նժդեհի հիմնած Լեռնահայաստանի Հանրապետության կառավարության անդամ, ինչպես նաև ավելի ուշ Նժդեհի բանտակիցը Վլադիմիրի և Երևանի բանտերում՝ Հովհաննես Դեվեջյանը արժեքավոր տեղեկություններ է հայտնում Նժդեհի կյանքի վերջին տարիների մասին: Խմբագրելով հուշագրությունը՝ Ս. Դեվեջյանը այն հարստացրել է արժեքավոր ծանոթագրություններով, գրողի գրական ժառանգության վերաբերյալ տվյալներով, քաղաքական բնույթի անտիպ էջերով ու լուսանկարներով:

Հնագիտության ոլորտում և ՀՀ ԳԱԱ համակարգում գիտական մեծ ներդրման համար Ս. Դեվեջյանը տարբեր տարիներին պարգևատրվել է գովեստագրերով և մեդալով: Նրա երկար տարիների անխնայ աշխատանքը 2012 թ. գնահատվել է ՀՀ մշակույթի նախարարության շնորհած Մեսրոպ Մաշտոցի անվան ոսկե մեդալով:

Սեդա Դեվեջյանը պատկանում է հայրենադարձ այն մտավորականների շարքին, որոնք հայագիտությունը մեր հայրենիքում բարձրացրին որակապես նոր մակարդակի: Այդ գործին նա ձեռնամուխ եղավ իր ամուս-

նու՝ անվանի պատմաբան, հայագետ-արևելագետ Արամ Տեր-Ղևոնդյանի հետ՝ թողնելով ոչ միայն մեծ գիտական ժառանգություն, այլև ազնիվ սերունդ:

ՊԱՎԵԼ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր

ԱՐՄԵՆ ԲՈՐՈՒՅԱՆ

Պատմական գիտությունների թեկնածու

Սեդա Դեվեջյանի գիտական հրապարակումների ցանկ

Գրքեր

Деведжян С.Г. 1981, Лори Берд, т. I, Ереван, изд. АН Арм. ССР, 85 с.

Դեվեջյան Ս.Հ. 2001, Հնագիտական հետազոտություններ Տաշիր Ձորագետում, Երևան, «Նաիրի», 173 էջ:

Դեվեջյան Ս.Հ. 2006, Լոռի Բերդ, հ. II, Երևան, «Գիտություն», 419 էջ:

Դեվեջյան Ս.Հ., Լոռի Բերդ, հ. III, Երևան (պատրաստման փուլում):

Հոդվածներ

Դեվեջյան Ս.Հ. 1966, Տաշիր Ձորագետի ուշբրոնզեդարյան մի քանի ոսկե և արծաթե իրեր, Լրաբեր հասարակական գիտությունների, N 5, Երևան, էջ 100-109:

Դեվեջյան Ս.Հ. 1968, Տաշիր Ձորագետի ուշբրոնզեդարյան մետաղագործության մի քանի հարցեր, Լրաբեր հասարակական գիտությունների, N 8, Երևան, էջ 72-84:

Դեվեջյան Ս.Հ. 1971, Լոռի Բերդի N 2 դամբարանի ոսկե և արծաթե զարդերը, Պատմաբանասիրական հանդես, N 1, Երևան, էջ 271-275:

Դեվեջյան Ս.Հ. 1971, Հնագիտական նոր հայտնագործություններ Տաշիրում, «Հայրենիքի ծայն», հոկտեմբերի 13, Երևան, էջ 4-5:

Դեվեջյան Ս.Հ. 1972, Լոռի Բերդի N 2 դամբարանը, Պատմաբանասիրական հանդես, N 1, Երևան, էջ 267-274:

Деведжян С.Г. 1974, Лори-Бердский могильник, Советская археология, N 2, Москва, с. 180-193.

Դեվեջյան Ս.Հ. 1976, Լոռի Բերդի ուշբրոնզեդարյան մարտակառքը, Պատմաբանասիրական հանդես, N 1, Երևան, էջ 209-220:

Деведжян С.Г. 1977, Ташир Дзорагет в эпоху бронзы и раннего железа (III-I тыс. до н.э.), Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Ереван, Институт археологии и этнографии АН Арм. ССР, с. 1-17.

- Դեվեջյան Ս.Հ. 1982, Եղջերվի պաշտամունքի հետքերը Հին Հայաստանում, Պատմա-բանասիրական հանդես, N 2, Երևան, էջ 140-151:
- Դեվեջյան Ս.Հ. 1982, Լոռի Բերդի պեղումները, «Սովետական Հայաստան» ամսագիր, N 7, Երևան, էջ 30-31:
- Թորոսյան Ռ., Դեվեջյան Ս. 1983, Դարձյալ ժայռապատկերների մասին, «Գրական թերթ», դեկտեմբերի 9, Երևան, էջ 4:
- Դեվեջյան Ս.Հ., Սեյրանյան Վ.Բ. 1984, Սաթե ուլունքների գաղտնիքը, «Հայրենիքի ծայն», մայիսի 14, Երևան, էջ 4:
- Դեվեջյան Ս.Հ. 1986, Լոռի Բերդի քրմի դամբարանը, Պատմաբանասիրական հանդես, N 3, Երևան, էջ 108-124:
- Դեվեջյան Ս.Հ. 1986, Թագակիր իշխանավորի պատկերը Լոռի Բերդի բրոնզեդարյան բնակավայրից, Լրաբեր հասարակական գիտությունների, N 8, Երևան, էջ 75-81:
- Devedjian S.H. 1996, Arménie, Trésors de l'Arménie ancienne (des origines au IV siècle), Nantes, Somogy, p. 90, 91, 116, 126-129, 144-146, 166, 169, 273.
- Դեվեջյան Ս.Հ. 1998, Հայաստանի հին մշակույթը և Լոռի Բերդի պեղումները, «Հայ կեդրոն» ամսագիր, N 3, Բուենոս-Այրես, էջ 12-17:
- Devedjian S.H, Hmayakyan S.G. 2002, Towards Urartian-Egyptian Political and Cultural Interrelations, *Studia Aegyptiaca*, N XVII, Budapest, p. 185-194.
- Դեվեջյան Ս.Հ. 2003, Նորահայտ գլանաձև կնիքներ Հադիճից, Հայաստանի հնագույն մշակույթը, N 3, Տ. Խաչատրյանի 70-ամյակին նվիրված գիտաժողովի նյութեր, Երևան, «Մուլնի», էջ 67-71:
- Դեվեջյան Ս.Հ. 2005, Հայաստան-Առաջավոր Ասիա մշակութային փոխառնչություններ (ըստ Լոռի Բերդի պեղածո իրերի), Հին Հայաստանի մշակույթը, N XIII, Երևան, «Մուլնի», էջ 125-132:
- Деведжян С.Г. 2006, О некоторых артефактах раннего периода поздней бронзы Лори Берда, *Археология Кавказа*, N 1, Тбилиси, Институт археологии, с. 132-148.
- Դեվեջյան Ս.Հ. 2007, Հին Հայաստանի ոսկին (մ.թ.ա. III հազ. – մ.թ. XIV դ.), հեղինակների խումբ, խմբագիր՝ Քալանթարյան Ա., Երևան, «Գիտություն», էջ 77-89, 99-102, 108-120, 128-130, 135-150:
- Դեվեջյան Ս.Հ., Հոբոսյան Ս.Գ. 2008, Դամբարանների պեղումներ Լոռու մարզի Կուրթան գյուղում, Հին Հայաստանի մշակույթը, N XIV, Երևան, «Մուլնի», էջ 113-127:
- Devedjian S. 2009, Stone Stelae in the Burial Ground of Lori Berd, *Aramazd: Armenian Journal of Near Eastern Studies*, vol. IV/2, Yerevan, p. 146-153, 197-198.
- Devedjian S.H. 2010, Some Urartian Objects from the Tombs of Lori Berd, *Aramazd: Armenian Journal of Near Eastern Studies*, vol. V/2, Yerevan, p. 76-89, 301-304.
- Devedjian S., Meliksetian K., Kraus S., Pernicka E., Avetissyan P., Petrosyan L. 2011, Metallurgy of Prehistoric Armenia, *Anatolian Metal*, vol. V, Bochum, Bergbau Museum, p. 201-210.
- Деведжян С.Г. 2011, Лори Берд, Чудеса Армении, Ереван, «Арег», с. 14-15.
- Devedjian S.H. 2011, Lori Berd, The Wonders of Armenia, Yerevan, "Areg", p. 24-27.

- Devedjyan S.H. 2012 Bi-Metallic Bronze Decorative Artifacts from Lori Berd Burials, Aramazd: Armenian Journal of Near Eastern Studies, vol. VII/1, Yerevan, p. 24-34, 166-168.
- Деведжян С.Г., Худавердян А.Ю., Еганян Л.Г. 2013, Способы обращения с телами умерших в памятниках Ширакаван и Лори Берд (Армения): по данным палеоантропологии, Вестник археологии, антропологии и этнографии, N 4, Тюмень, с. 72-85.
- Деведжян С.Г., Худавердян А.Ю. 2013, Способы обращения с телами умерших в памятниках эпохи железа с территории Армении, Лавровские (Среднеазиатско-кавказские) чтения, Санкт-Петербург, «Кунсткамера», с. 83-87.
- Деведжян С.Г., Худавердян А.Ю., Еганян Л.Г. 2014, Реконструкция особенностей жизнедеятельности населения эпохи железа Армянского нагорья по данным антропологии. Этнос и среда обитания. Сборник статей по этноэкологии, Институт этнологии и антропологии РФ, вып. 4, Москва, «Старый сад», с. 215-232, 349-351.
- Деведжян С.Г., Худавердян А.Ю., Хачатрян А.А., Еганян Л.Г. 2014, Способы обращения с телами умерших в памятниках Лори Берд и Ширакаван (по данным палеоантропологии), Народная культура армян, т. XVI, Ереван, «Гитутюн», с. 273-280.
- Դեվեջյան Ս.Հ., Հոբոսյան Ս.Գ. 2015, Տիեզերական պատկերացումների արտացոլումը Լոռի Բերդի հնագիտական իրերի վրա, Պատմաբանասիրական հանդես, N 3, Երևան, էջ 168-180:
- Devedjyan S., Davtyan R. 2017, Elaborate Harness Buckles from Lori Berd, Aramazd: Armenian Journal of Near Eastern Studies, vol. XI/1, Oxford, p. 186-205.
- Դեվեջյան Ս., Դավթյան Բ. 2018, Լոռի Բերդի գեղարվեստական իրերի պաշտամունքային համատեքստը, Ավետիսյան Հ. (խմբ.), Արագածի թիկունքում, Ժողովածու նվիրված Տեվեմակ Խաչատրյանի հիշատակին, Երևան, «Գիտություն», էջ 206-213:
- Devedjyan S., Hobosyan S., Davtyan D. 2018, Post-Urartian Tombs of Lori Berd, Aramazd: Armenian Journal of Near Eastern Studies, vol. XI/1, Oxford, p. 109-123.
- Devedjyan S., Hobosyan S. 2018, Excavations at Late Bronze Age Tombs of Lori Berd, Aramazd: Armenian Journal of Near Eastern Studies, vol. XII/2, Oxford, p. 27-45.
- Khudaverdyan A., Devedjyan S., Davtyan R. 2019, A Report on a Rare Find of a Woman with Ankylosing spondyliti from Lori Berd Monument (Armenia), Paleopathology Newsletter, N 188, Paleopathology Association, US, p. 26-27.
- Devedjyan S., Davtyan R. 2021, Seals from Lori Berd, Avetisyan P., Bobokhyan A. (ed.), Archaeology of Armenia in Regional Context, Yerevan, IAE Publisher, p. 213-231.

Զեկուցման հիմնադրույթներ

- Դեվեջյան Ս.Հ. 1970, Լոռի Բերդի դամբարանադաշտը, Առաքելյան Բ.Ն. (խմբ.), ՀՍՍՀ ԳԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի երիտասարդ գիտաշխատողների համագումարի զեկուցումներ, Երևան, ԳԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, 1970, էջ 10-12:

տողների նստաշրջանի զեկուցումների թեզիսներ, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., էջ 24-25:

Деведжян С.Г. 1971, Раскопки погребений у селения Лори Берд, Семенов С.А. (ред.). Тезисы докладов, посвященных итогам полевых археологических исследований в 1970 г. в СССР, Тбилиси, изд. АН Груз. ССР, с. 91-92.

Դեվեջյան Ս.Հ. 1977, Լոռի Բերդի N 15 դամբարանը, Մարտիրոսյան Հ.Ա. (խմբ.), ՀՍՍՀ-ում 1975-1976 թթ. դաշտային հնագիտական աշխատանքների արդյունքներին նվիրված գիտական նստաշրջանի զեկուցումների թեզիսներ, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., էջ 17-18:

Դեվեջյան Ս.Հ. 1979, Լոռի Բերդի N 21 դամբարանը, Առաքելյան Բ.Ն. (խմբ.), ՀՍՍՀ-ում 1977-1978 թթ. դաշտային հնագիտական աշխատանքների արդյունքներին նվիրված գիտական նստաշրջանի զեկուցումների թեզիսներ, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., էջ 7:

Դեվեջյան Ս.Հ. 1979, Հայաստանի ուշբրոնզեդարյան ծավալային քանդակը (ըստ Լոռի Բերդի պեղածո նյութերի), Զորյան Լ.Ս., Ղազարյան Մ.Ս. (խմբ.), Հայաստանի մշակույթի և արվեստի պրոբլեմներին նվիրված չորրորդ հանրապետական գիտական կոնֆերանսի զեկուցումների թեզիսներ, Երևան-Սարգարապատ, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., էջ 192:

Դեվեջյան Ս.Հ., Արեշյան Գ.Ե., Իսրայելյան Հ.Ռ. 1981, Հուշարձանների պեղումներ Նորաբաց և Ներքին Չարբախ գյուղերի միջև, Առաքելյան Բ.Ն. (խմբ.), ՀՍՍՀ-ում 1979-1980 թթ. դաշտային հնագիտական աշխատանքների արդյունքներին նվիրված գիտական նստաշրջանի զեկուցումների թեզիսներ, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., էջ 25-27:

Դեվեջյան Ս.Հ. 1982, Հին Հայաստանի ոսկերչական արվեստը (ըստ Լոռի Բերդի պեղածո իրերի), Մնացականյան Ս.Ս. (խմբ.), Հայաստանի մշակույթի և արվեստի պրոբլեմներին նվիրված հանրապետական V գիտական կոնֆերանս, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., էջ 306-307:

Деведжян С.Г., Геворкян А.Ц. 1982, Прогрессивные процессы в металлообработке Лори Берда (II тыс. - начало I тыс. до н.э.), Аракелян Б.Н., Массон В.М., Ханзадян Э.В. (ред.), Культурный прогресс в эпоху бронзы и раннего железа. Тезисы докладов всесоюзного симпозиума, Ереван, изд. АН Арм. ССР, с. 79-80.

Դեվեջյան Ս.Հ. 1983, Լոռի Բերդի վաղ երկաթեդարյան դամբարանները, Առաքելյան Բ.Ն. (խմբ.), Հայկական ՍՍՀ-ում 1981-1982 թթ. դաշտային հնագիտական աշխատանքների արդյունքներին նվիրված գիտական նստաշրջանի զեկուցումների թեզիսներ, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., էջ 5-6:

Դեվեջյան Ս.Հ. 1985, Թագակիր իշխանավորի պատկերը Լոռի Բերդի բրոնզեդարյան քնակավայրում, Առաքելյան Բ.Ն. (խմբ.), ՀՍՍՀ ԳԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի 1983-1984 թթ. դաշտային հնագիտական աշխատանքների արդյունքներին նվիրված գիտական նստաշրջանի զեկուցումների թեզիսներ, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., էջ 19-20:

- Դեվեջյան Ս.Հ. 1987, Լոռի Բերդի միջին բրոնզեդարյան բնակավայրը, Առաքելյան Բ.Ն. (խմբ.), Հայկական ՍՍՀ-ում 1985-1986 թթ. դաշտային հնագիտական աշխատանքների արդյունքներին նվիրված գիտական նստաշրջանի զեկուցումների թեզիսներ, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., էջ 15-17:
- Դեվեջյան Ս.Հ. 1991, Լոռի Բերդի 1989-1990 թթ. պեղումների արդյունքները, Տիրացյան Գ.Ա. (խմբ.), Հայաստանի Հանրապետությունում 1989-1990 թթ. դաշտային հնագիտական աշխատանքների արդյունքներին նվիրված գիտական նստաշրջանի զեկուցումների թեզիսներ, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., էջ 38-41:
- Դեվեջյան Ս.Հ. 1996, Քարե պաշտամունքային արձանները Լոռի Բերդի դամբարանադաշտում, Քալանթարյան Ա.Ա., Հարությունյան Ս.Բ. (խմբ.), Հայաստանի Հանրապետությունում 1993-1995 թթ. հնագիտական հետազոտությունների արդյունքներին նվիրված գիտական նստաշրջանի զեկուցումների թեզիսներ՝ Հ.Ա. Մարտիրոսյանի հիշատակին, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ հրատ., էջ 21-22:
- Դեվեջյան Ս.Հ. 1997, Ոսկե զարդերի հմայական-պաշտամունքային էությունը մ.թ.ա. II-I հազարամյակում (ըստ Լոռի Բերդի նյութերի), Քալանթարյան Ա., Ասատրյան Բ. (խմբ.), Հին Հայաստանի ոսկին, Հանրապետական գիտական նստաշրջանի զեկուցումների թեզիսներ, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ հրատ., էջ 7-8:
- Դեվեջյան Ս.Հ. 1998, Ուրարտական հուշարձաններից հայտնի կոյաբեզզաձև կնիքների շուրջ, Քալանթարյան Ա., Հմայակյան Ս. (խմբ.), «Էրեբունի-Երևան» հանրապետական գիտական նստաշրջանի հիմնադրույթներ՝ նվիրված Բ.Բ. Պիոտրովսկու հիշատակին, Երևան, «Էրեբունի» արգելոց-թանգարան, էջ 3-4:
- Դեվեջյան Ս.Հ., Ավետիսյան Պ.Ս. 1998, Լոռի Բերդի դամբարանադաշտի 1996-1997 թթ. պեղումների արդյունքները, Քալանթարյան Ա.Ա., Հարությունյան Ս.Բ. (խմբ.), Հին Հայաստանի մշակույթը, N XI, Հանրապետական գիտական նստաշրջան, զեկուցումների հիմնադրույթներ՝ նվիրված պրոֆ. Կարո Ղաֆադարյանի հիշատակին, Երևան, ՀԱԻ հրատ., էջ 20-21:
- Դեվեջյան Ս.Հ. 2001, Լոռի Բերդի N 79 դամբարանը, Քալանթարյան Ա.Ա., Հարությունյան Ս.Բ. (խմբ.), Հայաստանի հնագույն մշակույթը, Ձեկուցումների հիմնադրույթներ՝ նվիրված Հ. Մարտիրոսյանի հիշատակին, Երևան, ՀԱԻ հրատ., էջ 39:
- Devedjian S. 2009, Reflections of Uartian and Achaemenid Cultural Elements in the Materials of Lori Berd Tombs, Avetisyan P., Bobokhyan A. (ed.), Archaeology of Armenia in Regional Context, Proceedings of the International Conference dedicated to the 50th Anniversary of the Institute of Archaeology and Ethnography, Yerevan, IAE Publisher, p. 35-36.